Miscel·lània Cerverina 13 (1999) 9-27

La recerca arqueològica al jaciment de la ciutat romana de IESSO a Guissona (la Segarra)

Josep Ros Mateu
Arqueòleg i conservador del Patronat d'Arqueologia de Guissona

L'estat de la recerca arqueològica a Guissona

Les primeres referències a restes arqueològiques de Guissona són recollides pels treballs dels erudits del segle XVI Ponç d'Icart i el pare A. Agustín, que esmenten l'existència de quatre pedestals epigrafiats[1]. Però és sobretot en el segle passat i principis d'aquest segle on trobem una sèrie de personatges (notaris, metges i clerges) que prenen un interès pel passat de la vila amb un afany erudit. D'entre aquests personatges destaca, sobretot, la figura del metge Eduard Camps. El seu interès per la història de Guissona influí sobre molts guissonencs i el portà a crear i a ordenar un museu arqueològic de la comarca i a escriure diversos articles[2].

Tots aquests antecedents van permetre intuir que sota el subsòl de l'actual Guissona hi havia vestigis d'altres assentaments humans. Tot i així la recerca arqueològica, pròpiament dita, es pot considerar bastant recent i es pot sintetitzar, fins al moment, en tres fases ben diferenciades. La primera vindria marcada per la intervenció arqueològica de l'any 1933 a la plaça del Vell-pla[3], com a conseqüència dels treballs de canalització del clavegueram. Aquesta excavació representa la primera intervenció arqueològica a Guissona i fou

1. Cal assenyalar, però, que tres d'aquests pedestals són originaris de les restes de la ciutat de Tarraco. Aquests pedestals durant molt de temps foren considerats part de l'epigrafia local, però gràcies al treball de Roda, Mayer i Febre, es va poder recuperar la memòria i l'origen tarragonès d'aquests pedestals.

2. E. CAMPS, "Notas históricas de Guissona: la obra de Fluvià", *ILERDA* XIV (1950). "La plana de Guissona: una comarca arqueológica", *ILERDA* XXIV (1960) i "Notes històriques de Guissona", *Guissona*, Barcelona 1982 (pàg. 13-417).

3. J. COLOMINES, "El poblado ibérico de Guissona", *Ampúries* III 1941 (pàg. 35-38).

impulsada per l'Institut d'Estudis Catalans, sota la direcció del Sr. Josep Colomines. El valor d'aquesta excavació es troba en el fet que va permetre demostrar l'existència a Guissona de restes arqueològiques que corresponien als vestigis d'un assentament humà d'època antiga. Aquesta excavació, durant molts anys, va restar com un fet casual i curiós de la població de Guissona, a conseqüència de la falta de continuïtat de la recerca. Tot i així, es va convertir en un referent per a un col·lectiu de joves que a la dècada dels seixanta i dels setanta, en plena expansió urbanística de Guissona, va recollir un important nombre de referències arqueològiques.

No serà fins a l'últim quinquenni de la dècada dels anys setanta que no es reprendran les intervencions arqueològiques. Així, les excavacions portades a terme entre l'any 1975 i l'any 1990 es poden englobar dins una fase que podríem anomenar de prospecció: és una etapa caracteritzada per les intervencions de caràcter intermitent promogudes com a conseqüència d'obres de construcció que afecten el subsòl de Guissona. Tot i el seu caràcter limitat i puntual, intervencions com les de can Mercadé (1975-76), can Federic (1978), els camps del camí del cementiri (1982), el carrer de Xaloc (1989) i el pati de la Casa de Cultura (1989) van permetre conèixer una primera aproximació a l'estratigrafia i a la topografia d'aquest jaciment, unes dades que han permès comprovar la complexitat del jaciment, el bon estat de conservació d'algunes de les restes, etc. De les intervencions portades a terme en aquest període, en destaca la campanya de prospecció del camps del camí del cementiri[4], una zona de conreu entre l'actual entramat urbanístic de Guissona i el camí del cementiri, on es localitzen sis finques sense estructures constructives contemporànies. En aquesta zona va poder documentar-se una part del tram de la muralla, la porta nord de la ciutat romana i una part del *cardo maximus*, un dels carrers d'entrada de la ciutat.

Per últim, a partir de l'any 1990 hem de parlar d'una fase de consolidació de la recerca arqueològica a Guissona. En aquest any la UAB, tenint en compte la intervenció de l'any 1982 als camps del camí del cementiri, que havien servit per localitzar part del tram de la muralla nord, fet que permetia conèixer un dels límits de la ciutat, va projectar portar a terme una excavació programada amb la finalitat d'excavar una àmplia zona en extensió. Així, des de fa deu anys, la UAB, sota la direcció del Dr. Josep Guitart i del Dr. Joaquim Pera, està portant a terme en aquesta zona una campanya d'estiu amb la finalitat

4. I. GARCÉS, N. MOLIST i J.M. SOLIAS, "Les excavacions d'urgència a Iesso (Guissona, la Segarra)", *Excavacions arqueològiques d'urgència a les comarques de Lleida*, Barcelona, 1989. (Pàg. 108-124).

d'aprofundir en la recerca d'aquest jaciment i amb la voluntat de consolidar un parc arqueològic que expliqui el procés de romanització de la Catalunya interior i el desenvolupament de la ciutat romana de Iesso.

L'assentament humà a la zona de Guissona.

Avui, ja disposem d'un nombre considerable de dades que ens permeten aprofundir en diferents aspectes del desenvolupament humà d'època antiga a la zona de Guissona. Les primeres traces d'ocupació humana en la zona de l'actual comarca de la Segarra es remunten al neolític mitjà, i es caracteritza per un assentament agrícola que aprofita els corrents d'aigua, un grup humà que coneixem sobretot a partir del seus enterraments d'inhumació, com les sepultures de fossa, del tipus solsonià, de la Plana del Torrent i de la font de la Padruella, ambdós situades al municipi de la Ribera d'Ondara. En la zona de Guissona, l'ocupació mes primerenca documentada fins avui correspon a la balma de l'Auditori, un enterrament col·lectiu datable del bronze antic, però les dades més destacables sobre el poblament antic de la zona de Guissona vénen donades per l'excavació de 1933 a la plaça del Vell-pla, sota la direcció de J. Colomines; que a més d'encetar la recerca arqueològica va permetre documentar els antecedents històrics més antics sota el subsòl de l'actual vila de Guissona. L'excavació, tot i que va ser realitzada seguint la metodologia de l'època, sense establir un registre estratigràfic, va permetre al seu investigador documentar dues fases històriques: la més antiga corresponia a un poblat d'època prehistòrica que segons Colomines podia ser adscrit culturalment a la cultura hallstàttica; es trobava emmurallat i dintre aquest recinte hi hauria un seguit d'estances de planta quadrada amb parets de pedra i fang; l'altra fase diferenciada per Colomines, la més moderna, correspondria a una necròpolis d'època ibèrica[5].

Recentment, diversos autors com J. Pera[6], J. Guitart[7], J. Gallart i G. Ruiz Zapatero[8] han realitzat un estudi crític, que ha consistit en la revisió dels materials i de les dades publicades d'aquesta excavació, i que han matisat les conclusions de Colomines. Així, pel que fa a la seva cronologia, la major part

5. J. COLOMINES, "El poblado ibérico..." (pàg. 35-38).

6. J. PERA , *La romanització a la Catalunya interior: estudi historicoarqueològic de Iesso i Sigarra i el seu territori.* Tesi doctoral, Bellaterra, 1993.

7. J. GUITART i J. PERA, *"Camp Primer" campanyes 1990-1995. Memòria d'excavació.* (Inèdit).

8. G. RUIZ ZAPATERO, *Los campos de urnas del N-E de la peninsula Ibérica.* Tesi doctoral, Universitat Complutense de Madrid, 1985.

impulsada per l'Institut d'Estudis Catalans, sota la direcció del Sr. Josep Colomines. El valor d'aquesta excavació es troba en el fet que va permetre demostrar l'existència a Guissona de restes arqueològiques que corresponien als vestigis d'un assentament humà d'època antiga. Aquesta excavació, durant molts anys, va restar com un fet casual i curiós de la població de Guissona, a conseqüència de la falta de continuïtat de la recerca. Tot i així, es va convertir en un referent per a un col·lectiu de joves que a la dècada dels seixanta i dels setanta, en plena expansió urbanística de Guissona, va recollir un important nombre de referències arqueològiques.

No serà fins a l'últim quinquenni de la dècada dels anys setanta que no es reprendran les intervencions arqueològiques. Així, les excavacions portades a terme entre l'any 1975 i l'any 1990 es poden englobar dins una fase que podríem anomenar de prospecció: és una etapa caracteritzada per les intervencions de caràcter intermitent promogudes com a conseqüència d'obres de construcció que afecten el subsòl de Guissona. Tot i el seu caràcter limitat i puntual, intervencions com les de can Mercadé (1975-76), can Federic (1978), els camps del camí del cementiri (1982), el carrer de Xaloc (1989) i el pati de la Casa de Cultura (1989) van permetre conèixer una primera aproximació a l'estratigrafia i a la topografia d'aquest jaciment, unes dades que han permès comprovar la complexitat del jaciment, el bon estat de conservació d'algunes de les restes, etc. De les intervencions portades a terme en aquest període, en destaca la campanya de prospecció del camps del camí del cementiri[4], una zona de conreu entre l'actual entramat urbanístic de Guissona i el camí del cementiri, on es localitzen sis finques sense estructures constructives contemporànies. En aquesta zona va poder documentar-se una part del tram de la muralla, la porta nord de la ciutat romana i una part del *cardo maximus*, un dels carrers d'entrada de la ciutat.

Per últim, a partir de l'any 1990 hem de parlar d'una fase de consolidació de la recerca arqueològica a Guissona. En aquest any la UAB, tenint en compte la intervenció de l'any 1982 als camps del camí del cementiri, que havien servit per localitzar part del tram de la muralla nord, fet que permetia conèixer un dels límits de la ciutat, va projectar portar a terme una excavació programada amb la finalitat d'excavar una àmplia zona en extensió. Així, des de fa deu anys, la UAB, sota la direcció del Dr. Josep Guitart i del Dr. Joaquim Pera, està portant a terme en aquesta zona una campanya d'estiu amb la finalitat

4. I. GARCÉS, N. MOLIST i J.M. SOLIAS, "Les excavacions d'urgència a Iesso (Guissona, la Segarra)", *Excavacions arqueològiques d'urgència a les comarques de Lleida*, Barcelona, 1989. (Pàg. 108-124).

d'aprofundir en la recerca d'aquest jaciment i amb la voluntat de consolidar un parc arqueològic que expliqui el procés de romanització de la Catalunya interior i el desenvolupament de la ciutat romana de Iesso.

L'assentament humà a la zona de Guissona.

Avui, ja disposem d'un nombre considerable de dades que ens permeten aprofundir en diferents aspectes del desenvolupament humà d'època antiga a la zona de Guissona. Les primeres traces d'ocupació humana en la zona de l'actual comarca de la Segarra es remunten al neolític mitjà, i es caracteritza per un assentament agrícola que aprofita els corrents d'aigua, un grup humà que coneixem sobretot a partir del seus enterraments d'inhumació, com les sepultures de fossa, del tipus solsonià, de la Plana del Torrent i de la font de la Padruella, ambdós situades al municipi de la Ribera d'Ondara. En la zona de Guissona, l'ocupació mes primerenca documentada fins avui correspon a la balma de l'Auditori, un enterrament col·lectiu datable del bronze antic, però les dades més destacables sobre el poblament antic de la zona de Guissona vénen donades per l'excavació de 1933 a la plaça del Vell-pla, sota la direcció de J. Colomines; que a més d'encetar la recerca arqueològica va permetre documentar els antecedents històrics més antics sota el subsòl de l'actual vila de Guissona. L'excavació, tot i que va ser realitzada seguint la metodologia de l'època, sense establir un registre estratigràfic, va permetre al seu investigador documentar dues fases històriques: la més antiga corresponia a un poblat d'època prehistòrica que segons Colomines podia ser adscrit culturalment a la cultura hallstàttica; es trobava emmurallat i dintre aquest recinte hi hauria un seguit d'estances de planta quadrada amb parets de pedra i fang; l'altra fase diferenciada per Colomines, la més moderna, correspondria a una necròpolis d'època ibèrica[5].

Recentment, diversos autors com J. Pera[6], J. Guitart[7], J. Gallart i G. Ruiz Zapatero[8] han realitzat un estudi crític, que ha consistit en la revisió dels materials i de les dades publicades d'aquesta excavació, i que han matisat les conclusions de Colomines. Així, pel que fa a la seva cronologia, la major part

5. J. COLOMINES, "El poblado ibérico..." (pàg. 35-38).

6. J. PERA , *La romanització a la Catalunya interior: estudi historicoarqueològic de Iesso i Sigarra i el seu territori.* Tesi doctoral, Bellaterra, 1993.

7. J. GUITART i J. PERA, *"Camp Primer" campanyes 1990-1995. Memòria d'excavació.* (Inèdit).

8. G. RUIZ ZAPATERO, *Los campos de urnas del N-E de la peninsula Ibérica.* Tesi doctoral, Universitat Complutense de Madrid, 1985.

del material s'adscriu a un moment avançat dels Camps d'Urnes Recent / la edat del ferro, i alguns fragments de ceràmica més antiga ens portarien al bronze final. A partir del reestudi del material, la fase antiga localitzada per Colomines tindria un ventall cronològic que aniria del 700 al 500 aC[9]. Pel que fa a les característiques d'aquest poblat, tot i que Colomines assenyala que ens trobaríem amb un poblat emmurallat, amb habitacions rectangulars, el cert és que la planta que publica Colomines resulta molt poc precisa per poder determinar d'una manera segura l'existència d'una muralla. Les intervencions arqueològiques realitzades recentment en aquesta zona (plaça del Vell-pla 1978[10], la Casa de Cultura 1987[11] i sobretot cal Ribo 1998 i cal Trepat 1999, tot i el seu caràcter d'excavacions preventives ens han aportat noves dades que demostrarien que aquest poblat es trobaria emplaçat una zona elevada amb un clar domini visual de les terres del voltant i pròxim a una font natural, actual font de la vila. A més, els sondejos de cal Ribo i cal Trepat, actualment en estudi, demostra l'existència d'una muralla en el costat est del poble. Pel que fa a la segona de les fases interpretada per Colomines com una necròpolis ibèrica, els estudis crítics assenyalen que el material documentat d'època antiga és residual, essent majoritari el material dels segles II i I aC, i quant a l'ús funerari de les fosses, com Colomines va interpretar, sembla que aquesta no seria la seva funció, ja que com diu Pera ni la descripció tipològica de la fossa ni el material trobat en el seu interior s'ajusta a les característiques d'una incineració ibèrica[12]; per tant, caldria emmarcar aquesta segona fase en època romana i no ibèrica. Així l'excavació del Vell-pla de 1933 i les altres excavacions realitzades en aquesta zona permeten assenyalar la possibilitat que entre la primera fase, prehistòrica, i la segona, romana, existeixi un nivell d'abandonament. L'arqueologia fins ara no ha pogut demostrar l'existència de nivells d'assentament en època ibèrica.

La situació de la Hispània citerior en el segle II aC: el procés de romanització i el marc de fundació de la ciutat romana de Iesso

L'any 218 aC es va produir el desembarcament de Gneu Corneli Escipió a la península Ibèrica, fet que va suposar l'inici de la presència romana a la península Ibèrica, i l'inici d'una transformació geopolítica del Mediterrani.

9. J. GUITART i J. PERA, "*Camp Primer*"..., (pàg. 8).

10. J. GUITART i M. PREVOSTI, "Guissona" dins: *Les excavacions arqueològiques a Catalunya als darrers anys*, Barcelona 1982, (pàg. 365-366).

11. J. PERA, *La romanització a la Catalunya interior:...* (pàg. 395-422).

12. J. PERA, *La romanització a la Catalunya interior:...* (pàg. 511-552).

Entre el 218 i el 205 aC totes les accions romanes portades a terme a la península Ibèrica van anar encaminades a la destrucció de l'exèrcit cartaginès, que es trobava a la península per impedir l'enviament de tropes a Anníbal, que havia travessat els Alps i es trobava a la península Itàlica amenaçant Roma. En aquests inicis de l'enfrontament, el món indígena va optar per una actitud ambigua molt lligada als avenços de la mateixa guerra i a les capacitats de diàleg de cada un dels bel·ligerants[13]. Però a partir de l'any 205 aC amb la reducció de la presència púnica a Gades, el Senat romà, sota els auspicis del mateix Publi Corneli Escipió Africà, iniciarà un canvi pel que fa a les pretensions romanes a la península Ibèrica. Durant aquests primers anys de presència romana, Roma havia adquirit un coneixement directe sobre les possibilitats econòmiques de la península, uns recursos que al llarg de la guerra van permetre alleugerir la greu situació de les arques públiques romanes, desgastades per una guerra que tenia dos fronts: un a la península Ibèrica amb els germans Barca, i l'altre a la península Itàlica amb Annibal.

Així a partir del 205 aC Roma inicià una reorganització del territori comprès per la zona catalana, una franja de la costa de Llevant i una part de l'actual terra andalusa que anava de la costa Mediterrània fins al Guadalquivir, a partir de l'establiment de dues províncies romanes: la Hispània Citerior i la Hispània Ulterior. I va iniciar una política d'anexió de territoris en favor de Roma, que no feia res més que seguir les directrius ja marcades per Corneli Escipió Africà l'any 209 aC quan, amb la conquesta de Cartago Nova va procedir a transformar en possessió pública del Senat i del poble romà les terres que fins aquells moments havien estat dels barquides: les mines de plata, les salines, les fàbriques de salaons, els boscos i els camps d'espart[14]. Aquesta política no va satisfer la població indígena, la qual es va veure reduïda a la condició de súbdita i no pas d'aliada, un tracte despectiu que a més va anar acompanyat d'una pèssima gestió provincial, clarament marcada per la corrupció i l'abús polític i econòmic.

Hispània suposarà per Romauna veritable escola d'ensenyament d'una política clarament imperialista[15] marcada per una actitud que, en aquest inicial procés organitzador, es va demostrar nefasta per als indígenes, per culpa dels interessos personals de les autoritats romanes que veien en Hispània l'oportunitat d'enriquir-se i de tornar a Roma amb els suficients diners i prestigi com per

13. A. MONTENEGRO, "Roma y Cartago la lucha por el dominio de Hispania (218-205), dins" *Historia de España: España romana*, Madrid, 1986, (pàg. 7-38).

14. A. MONTENEGRO, "Roma y Cartago la lucha...", (pàg. 27-28).

15. A. MONTENEGRO i J.M. SOLANA, "Hispania provincial romana y la conquista de los bordes de la meseta (205-154)" *Historia de España: España romana*, Madrid, 1986. (pàg. 39).

exercir una influència política. Aquesta situació, lògicament, va comportar malestar entre la població indígena, fet que els va portar a endegar diverses insurreccions, com és el cas de l'alçament dels ilergetes Indíbil i Mandoni, juntament amb els lacetans i ausetans el 205 aC, i que ràpidament va ser reprimida, o l'alçament general indígena del 197-195 aC. El cert és que aquest estat constant de confrontament entre indígenes i romans va ser la tònica general d'aquest procés inicial d'organització provincial en tota l'àrea dominada pels romans. Aquesta actitud d'enfrontament va perdurar fins a l'arribada del cònsol M. Porci Cató l'any 195 aC, el qual inicià una política pacificadora basada en l'ús de les armes amb la finalitat d'exercir un control absolut dels territoris sotmesos. La historiografia sempre ha assenyalat que amb Cató es va aconseguir la pacificació de la zona costera dominada pels romans i fou l'inici d'una important política imperialista que té una primera empenta entre el 195 i el 178 aC i va suposar una important ampliació del territori controlat per Roma a costa del poblament celtiber i lusità, una política que farà que la conflictivitat indígena se situï en les zones celtibèrica i lusitana, sobretot entre el 154 i el 133 aC.

A partir del 133 aC caldria dir que pel que fa a les terres que comprenien el primer nucli de conquesta romana, entre elles les catalanes, es trobava una societat bastant homologada a la vida de la península Italiana. En aquest moment el focus de rebel·lia indígena es concentrarà en la zona de la Celtibèria i la Lusitània. Pel que fa a la població indígena de la zona de Catalunya, el llevant i el sur d'Hispània, només prendrà rellevància al participar en alguns dels esdeveniments puntuals que Roma viurà a finals del segle II aC i el segle I aC i que comportarà l'important canvi social, econòmic i polític que abocarà el món romà a l'imperi. Entre aquests esdeveniments destaca la invasió dels címbrics (poble germànic que l'any 113 aC, unit amb els teutons, va envair la Gàl·lia, i que l'any 104 aC va penetrar en la zona catalana des del Pirineu) o la guerra civil de Sartori a en Hispània (82 - 72 aC)[16].

Aquest, a grans trets, és el context social, econòmic i polític d'aquest primer segle de presència romana, fins al final del segle II aC, moment en el qual s'emmarca la fundació de la ciutat de Iesso, una fundació que segons Josep Guitart s'emmarcaria dins d'un ampli projecte de fundacions de ciutats romanes en el qual s'inclourien ciutats com Iluro (Mataró), Baetulo (Badalona) i Aeso (Isona), caracteritzades pel seu caràcter de fundació *ex novo*. Sense que això

16. A. MONTENEGRO i J .M SOLANA, "La integración de Hispania en los destinos de Roma. La guerra de Sertorio (133-72)" *Historia de España: España romana*, Madrid, 1986. (pàg. 101).

exclogui algun tipus de precedent preurbà, ens trobaríem davant un programa d'ampli abast pensat per una estructuració d'un ampli territori a partir d'aquests nous centres. Així, les fundacions de la costa com Baetulo i Iluro venien bàsicament a fortificar la costa, mentre que les ciutats de l'interior com Iesso o Aeso tenien la funció prioritària de reestructurar el territori. Pel que fa a la motivació d'aquest nou programa, Guitart assenyala la possibilitat d'emmarcar-se dins la conjuntura en les incursions de cimbris, que havien demostrat la debilitat estratègica d'aquests territoris. És en aquest marc que es podria establir aquest tipus de programa que per una part anava orientat a la fortificació i estructuració del territori i per l'altra permetia l'assentament de veterans de l'exèrcit desmobilitzat de Màrius, una vegada aconseguida la victòria contra els cimbris i els teutons entre el 100 i el 98 aC[17].

En els primers anys de denominació romana a Hispània cal pensar que l'únic punt de contacte entre Roma i Hispània era la via marítima; per això seran tan importants els centres d'Empùries i Tarraco, que segurament en aquest moment inicial funcionarien com a *praesidium* o *propugnaculum*, amb la missió d'assegurar l'operativitat del port. A tall d' hipòtesi Sanmartí assenyala que els nuclis de Tarragona i Empúries podien haver funcionat en aquest primer moment igual com funcionaria Aquae Sextiae (Aix en Provence), que sembla que va funcionar com una colònia de dret llatí que va realitzar tasques de *propugnaculum* , és a dir, una instal·lació poblada per gent d'origen itàlic que a la vegada comptaven amb una guarnició militar que a part de protegir-la cuidava de la pacificació del territori i del control total de la regió on es trobava implantada la nova fundació. Segurament en aquest moment inicial de control romà el territori es controlaria a partir de diferents *praesidia*, més que de grans ciutats. Les primeres fundacions romanes de ciutats en la zona del nord-est peninsular se situarien a finals del segle II aC i es trobarien ubicades a l'extrem d'aquest territori: Valentia el 138 aC, i Narbo Martius el 118 aC. Aquesta darrera fundació aniria paral·lela a la fundació de la Via Domitia i, per tant, permetria la unió d'Itàlia i Hispània per una via terrestre. Per Sanmartí, entre el 118 i la solució de la guerra de Sartori s'obre una fase diferent en la qual es potencia la xarxa de comunicació terrestre, com a base d'una reestructuració territorial basada en la creació de noves vies de comunicació i noves ciutats. Seria el cas de Tarraco, que sembla que al voltant del 125 aC es reestructura, com ho semblen indicar els treballs de construcció d'una segona fase de les muralles o

17. J. GUITART, "Un programa de fundacions urbanes a la Hispània citerior de principis de segle I aC", dins *La ciutat en el món romà*, pre-actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica, Tarragona, 1993. (pàg. 93-99)

les fundacions *ex novo* de Baetulo, Gerunda, Blandae i Iluro; i segurament en el marc d'aquesta reestructuració es trobarien les fundacións de Iesso Aeso i d'Ilerda, és a dir, que al voltant del 100 aC es produiria la creació de tota una sèrie d'elements de control viari, segurament impulsada per una política d'estructuració territorial encaminada a la potenciació i fortificació de la via terrestre.

Cal dir, per tant, que a partir del 118 aC, any de la fundació de Narbona, els lligams entre Hispània i Roma es podran realitzar per via terrestre i en aquest context tindrà un paper de plaça forta con a punt de pas per la depressio de l'Ebre per accedir cap a l'interior peninsular[18].

La ciutat romana de Iesso

Així, en aquest context polític, s'arribaria a finals del segle II i principis del segle I aC, moment en què segons l'arqueologia sembla que es fundaria la ciutat romana de Iesso sobre un assentament més antic que es remuntaria al voltant del 700-500 aC. Aquest assentament prehistòric del Vell-pla, al qual ja ens hem referit abans, ens resulta encara molt confús, a causa de les poques intervencions arqueològiques realitzades en aquest sector, molt diferent del que succeeix amb el coneixement de les restes de la ciutat romana de Iesso, ja que els continuats treballs d'excavació ens han aportat un nombre major d'evidències per conèixer el desenvolupament i la funció d'aquesta ciutat. Una ciutat que en aquest article abordarem des de cinc problemàtiques diferents: la identificació toponímica de Iesso, els límits urbans de la ciutat, l'estructura urbana de la ciutat, les àrees de necròpolis de la ciutat i l'evolució històrica de la ciutat.

El topònim Iesso

El coneixement del topònim Iesso es deu sobretot a l'estudi de les fonts literàries clàssiques i a l'estudi del registre epigràfic. Pel que fa a les fonts literàries, hem de dir que solament tenim dues referències al lloc de Iesso. La primera de les cites clàssiques correspon a Plini el Vell, que va viure entre el 23 i el 79 dC, el qual va escriure una obra (*Naturalis Historia*, estructurada en 37

18. E. SANMARTI-GRECO "Urbanización y configuración territorial del noreste de la citerior durante la època romano-republicana" pre-actes del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica, Tarragona, 1993. (pàg. 205-212).

llibres) on en la primera part del llibre III, dedicada a Hispània, podem extreure una cita que situa els g*essonienses*, és a dir, els habitans de Iesso, com un poble dependent administrativament i judicialment de Tarraco.

Transcripció: 23 "*Nunc per singulos conventus reddentur insignia praeter supra dicta. Tarracone disceptant populi XLII, quorum celeberrimi civium romanorum Dertosani, Bisgargitani; Latinorum Ausetani, Ceretani qui Iuliani cognominantur et qui Augustani, Edetani, Gerundenses, Gessonienses, Teari qui Iuliense; stipendiariorum Aquicaldenses, Aessonenses, Baeculonenses.*"

Traducció: 23 "Ara, convent per convent, s'indicaran les coses notables, a més de les anteriorment mencionades. De Tarraco depenen 42 pobles, dels quals els més famosos són: de ciutadans romans, els dertosans i els bisgargitans; de llatins, els ausetans, els ceretans, als quals es dóna el sobrenom de "Julians" i també d'"Augustans", els edetans, els gerundenses, els jesonienses i els tearos o "julienses"; d'estipendiaris, els aquicaldenses, els aesonenses i els baeculonenses".[19]

L'altra font literària és de l'autor Claudi Ptolomeu, que va viure al segle II dC, el qual va escriure una obra titulada *Geographías Hyphégesis*, que correspon a un catàleg astronomicogràfic. Entre els diferents indrets que assenyala es menciona el lloc de Iesso a 15° 30' 41°, en la zona del iaccetans.[20]

Aquestes dues notícies ens permeten extreure algunes dades molt interessants per ubicar indirectament el lloc de Iesso. El que primer cal assenyalar és el fet que Plini realitza la seva relació de pobles *per singulos conventus*, és a dir, a partir dels diferents convents, una divisió administrativo-jurídica corresponent a època d'August. Dins aquest tipus d'organització, Iesso se situa dependent de Tarraco, és a dir, pertanyent al *conventus tarraconensis*, però cal assenyalar que en aquest convent no es menciona, per exemple, la ciutat d'Ilerda, ja que se situa dins el *conventus caesaraugustanus*. Aquesta dada va permetre a J. Pera llançar la hipòtesi que el límit entre els dos convents se situaria en el límit de les dues àrees d'influència de les ciutats de Iesso i Ilerda, ja que Plini no menciona cap altra ciutat que es pugui situar entre aquestes dues poblacions. La cita de Plini també resulta important pel fet que el text divideix les ciutats mencionades segons l'estatus jurídic dels seus ciutadans. Així, les trobem dividides entre romanes, llatines i estipendiàries. En aquestas divisió, Iesso es troba entre les de dret llatí. Aquesta característica,

19. J. PERA, *La romanització a la Catalunya interior:...* Extret de les Fontes Hispaniae Antiquae, 1987.

20. J. PERA, *La romanització a la Catalunya interior:...* Extret de les Fontes Hispaniae Antiquae, 1987.

com assenyala J. Pera, permet situar la cita de Plini en un moment anterior a la reforma de Vespasià (69-79 dC), que estenia el dret llatí a totes les ciutats d'Hispània. Al mateix temps, el fet de parlar de *conventus* emmarca aquests esdeveniments en època d'August o posterior. Així doncs, tot i que la cita de Plini no permet una ubicació clara del topònim Iesso, sí que permet mostrar-nos la situació d'aquesta ciutat en el segle I dC.[21]

Pel que fa a la cita de Ptolomeu cal dir que, tot i que la seva obra es pot considerar totalment cartogràfica, el coneixement cartogràfic en l'antiguitat era molt deficient, fet que converteix aquesta informació en inútil a l'hora de situar amb èxit algun dels llocs mencionats. Tot i així, el text d'aquest autor ens permet efectuar una acotació indirecta de la seva ubicació, ja que Ptolomeu situa la ciutat de Iesso dins una llista de pobles pertanyen als lacetans, una divisió tribal que abarcaria part de les actuals comarques del Solsonès, la Segarra, l'Anoia, la Noguera i el Pallars Jussà.

Dins el camp de les dades epigràfiques, la numismàtica ens aporta una sèrie de monedes ibero romanes amb la llegenda Iesso. Que, com Leandre Villalonga assenyala, correspon a una seca que va realitzar una emissió de tres sèries la primera i la segona de les quals es poden datar en la segona meitat del segle II aC i la tercera sèrie correspondria a la primera meitat del segle I aC, i que, per raons epigràfiques, es pot situar a Guissona.[22]

Cal assenyalar, amb tot, que totes aquestes referències resulten excessivament indirectes i s'emmarquen dins un territori, la Lacetània o *el conventus tarraconensis,* excessivament ampli. Aquest fet, per exemple, va propiciar que alguns estudiosos erudits consideressin Iesso i sobretot la variant corrupta del segle XV, Iespus, com pertanyent a Igualada.[23] Per sort, el registre epigràfic ens ha pogut donar una notícia més directa: la troballa a Guissona d'un pedestal realitzat en base a una pedra calcària, possiblement de santa Tecla (un camp epigràfic que avui ha desaparegut, però que en el segle XVI va ser recollit per Ponç d'Icart i que gràcies als treballs de Febrer, Meyer i Roda es va poder identificar amb la pedra del sereno de la plaça Major). Resulta decisiu per a la interpretació de les restes trobades a Guissona amb la ciutat de Iesso citada per Plini i Ptolomeu. En aquest pedestal hi havia inscrita una dedicatòria de l'OR[DO I]ESSONEN[S(ium)] al fill de l'emperador Carus, cèsar Numerià.

21. J. PERA, *La romanització a la Catalunya interior:...* Extret de les Fontes Hispaniae Antiquae, 1987.

22. L. VILLALONGA, "Les seques ibèriques catalanes: una síntesi". *Fonaments* Vol. 3, Barcelona 1982, (pàg. 179-180).

23. L. PEDRAZA, "Iespus, interpretació errònia d'un topònim recollit per Claudi Ptolomeu", Estrat 1, Igualada, 1989.

Transcripció: M(arco) · AVR(elio) · NV
MERIANO
NOBIL(issimo) · CAESAR(i) ·
FIL(io) # [D(omini)] # N(ostri) IMP(eratoris) # [M(arci)]
AVR(elii) · [C]ARI # AVG(usti)
OR[DO I]ESSONEN[S(ium)]
[...?...]

Traducció: Al molt noble Cèsar Marc Aureli Numerià, fill del nostre Senyor l'Emperador Marc Aureli Carus August, el consell (dels decurions) de Iesso (ha fet fer aquest monument).[24]

Com podem veure, en aquest pedestal apareix la figura del *Ordo Iessonensis*, és a dir, el consell (de decurions) de la ciutat de Iesso, que entre els anys 282 - 284 dC dediquen un pedestal a un dels últims emperadors conegut com il.liri per procedir de la província il.liriodanubiana, que posa de manifest la vinculació de Guissona amb *Iesso* i que, com diu J. Pera, a més, ens permet observar en el darrer terç del segle III una ciutat amb una organització municipal activa.[25]

Els límits urbans de Iesso

L'estudi del perímetre de la ciutat romana de *Iesso* està fonamentat en els treballs arqueològics portats a terme en les finques de cal Sala i cal Trepat, del camí del cementiri, l'any 1983, i en els treballs realitzats en el Camp Primer. Aquestes intervencions van permetre documentar i conèixer un tram de la muralla nord de la ciutat, construïda a partir de dos paraments de pedres ben regulars, disposats de forma paral·lela i amb un farciment interior de pedres i terra; de tant en tant, destacava la presència d'un muret que lligaven els dos paraments. L'estat de conservació d'aquesta estructura era de saqueig, per la qual cosa conservaven molt poques filades. Tot i que en la majoria dels casos es conservava la totalitat del rebliment interior d'aquesta muralla, la recerca en la zona del Camp Primer ha demostrat fins ara que en aquest sector la muralla es troba més saquejada. Pel que fa al seu gruix, aquest seria variable i aniria dels 2,80 al 3,40 m. Quant al traçat que dibuixaria, cal dir que es van poder observar tres orientacions diferents, una d'elles localitzada a la finca de cal Sala que correponia a un traçat de sud-oest a nord-est i que acabava a la finca de cal Trepat, on es produïa una inflexió del traçat de 45°, continuava uns 15 m

24. G. FEBRER, M. MAYER, I. RODA Inscriptions Romaines de Catalogne II. Lérida. París 1985.
25. J. PERA, *La romanització a la Catalunya interior:...*

en direcció oest-est i acabava en la finca del Camp Primer amb una nova inflexió de 45° per tornar a un traçat de nord-oest a sud-est, és a dir, ens trobem davant una muralla amb dos trams que intersecten en un vértex en forma de xamfrà. A més de documentar la muralla en la intervenció del camí del cementiri, es va poder localitzar un *intervallum* paral·lel a la muralla, la porta nord d'accés a la ciutat i una part del *cardo maximus*. Segons l'estudi d'aquesta muralla per part de Garcós, Molist i Solias[26], a partir del fet de l'existència d'un doble parament i d'uns murets d'unió, aquesta podia correspondre a una variant del quart període de *l'opus quadratum* de la catalogació de Lugli, que se situaria dins una forquilla cronològica que aniria de l'any 121 aC al 36 aC.

A partir del coneixement d'aquestes restes que ens permeten conèixer el límit de la ciutat pel costat nord, es va intentar, a tall d'hipòtesi, efectuar una interpretació urbanística sobre la possible planta de la ciutat. La primera d'aquestes hipòtesis fou proposada per en Garcés, Molist i Solias i partia de les següents premisses: en primer lloc, el coneixement exacte de l'orientació de la muralla pel seu costat nord; en segon lloc, la interpretació de la paret est de la font de la vila com a part de la muralla que s'orientaria de nord a sud i que implicava que prolongant aquest tram obtindríem el límit oest de la ciutat romana; en tercer lloc, el coneixement d'una part d'un dels eixos principals de la ciutat romana, el *cardo maximus,* descobert en la porta nord de la ciutat i que dins l'entramat de la Guissona actual es podria haver fossilitzat en el camí del cementiri, el carrer del raval Coma, la carretera de Cervera i l'antic camí de Bellveí; en quart lloc, el possible reconeixement del segon eix important d'una ciutat romana, el *decumanus,* d'est a oest, en l'actual carrer de Sant Sebastià i que és perpendicular a l'eix del *cardo*; i, per últim, la ubicació del fòrum de la ciutat en la zona que actualment ocupa la plaça de Capdevila, ja que és el punt més elevat de la vila de Guissona, i que se situa en el centre de la prolongació del carrer de Sant Sebastià, possible *decumano* i estaria tocant el raval Coma, possible pervivència del *cardo* de la ciutat. Ens trobaríem davant la hipòtesi d'una ciutat de cos rectangular amb els costats curts acabats en un triangle truncat que acaben donant una planta octogonal de costats desiguals de 150 m d'ample per 300 de llarg amb una àrea de 6,8 hectàrees i amb el centre de la ciutat, el fòrum, situat en la part més elevada de la ciutat, és a dir, en l'actual plaça del Capdevila.

Posteriorment, l'any 1993 Joaquim Pera realitzà la seva tesi doctoral, que consistia en un estat de la qüestió del coneixement de la Iesso romana. En

26. I. Garcós, N. Molist i M. Solias "Les excavacions d'urgència a Iesso..."

aquest treball va efectuar un estudi crític d'aquesta hipòtesi a partir de l'estudi de la topografia antiga de la ciutat que ens aportaven els diferents sondejos d'urgència realitzats i a partir de l'estudi del parcel·lari actual. La confrontació d'aquestes dades amb la hipòtesi presentada per Garcés, Molist i Solias va demostrar que aquest perímetre proposat no complia la funció de delimitar la trama urbana de la ciuta de Iesso, ja que hi havia un bon nombre de restes arqueològiques que s'havien localitzat en els darrers anys i que quedaven fora del perímetre definit per Garcés, Molist i Solias. Segons Pera, aquest fet obeïa a l'error d'haver interpretat com a verdadera una notícia que provenia del estudis erudits locals que assenyalaven la paret est de la font de la vila com a romana i que, per tant, reduïa considerablement l'amplada del perímetre urbà. La proposta de Pera es fonamentava en tres principis: 1) englobar totes les restes localitzades en els diferents sondejos dins un únic perímetre, 2) comprovar la possibilitat que la muralla s'hagués fossilitzat en els límits actuals de les finques, i 3) la comprovació i sobreposició dels dos principis anteriors sobre un planell creant un únic perímetre possible de la ciutat. Així, pel que fa al costat nord, Pera, a partir de les línies del cadastre, va poder prolongar les orientacions de la muralla conegudes, en concret el traçat sud-oest a nord-est, localitzat al solar de cal Sala, es podia prolongar en l'actual cadastre, vers el sud-oest per l'actual separació de les finques de l'antic cementiri i l'actualment pati de l'Institut d'Educació Secundaria de Guissona, pels horts, situat al carrer Montsec, i el tram nord-oest a sud-est de la muralla localitzada en el Camp Primer, es podia prolongar vers el sud-est pel límit de les finques que tenen la seva entrada pel carrer Onze de Setembre i les finques rústiques del camí de Farell, aconseguint una amplada de 280 m per a la ciutat. Pel que fa al costat est i oest, la urbanització recent d'aquests espais impedeix observar cap línia del parcel·lari que es pugui interpretar com a fossilització de la muralla i no es pot precisar si en aquest costat la muralla adquireix una sola orientació nord-sud o si, igual que al costat nord, adopta una forma de triangle truncat. Pel que fa al costat sud, la interpretació d'unes línies en el parcel·lari com a simètriques al costat nord, portava el límit de la ciutat i la porta sud a la façana de cases de la plaça dels Països Catalans, aconseguint una llargada de 560 m. En cas que aquests límits fossin certs ens trobaríem davant una ciutat d'unes 18 o 20 hectàrees.

L'estructura urbana de la ciutat

Pel que fa a les característiques internes d'aquesta ciutat, cal assenyalar que l'excavació del camí del cementiri va permetre conèixer el traçat del *car-*

do maximus, un dels dos eixos principals de l'entramat viari d'una ciutat romana construït amb petits còdols, sobre el qual s'assentava una capa de graves, sorra i fragments de ceràmica i amb un pendent descendent vers el nord, és a dir, cap a la porta nord de la ciutat i l'amplada del qual era de 5'6 metres. A l'oest d'aquest *cardo maximus* es va localitzar un possible *cardine minor*, un vial paral·lel al *cardo maximus*, però de menor importància[27]. Pel que fa als vials orientats d'est a oest, cal assenyalar la documentació de part del traçat d'un *decumani minor* a l'excavació d'urgència del número 9 de l'avinguda Onze de Setembre, d'uns 3,5 m d'amplada[28]. Ens trobem davant una ciutat estructurada, majoritariament, per una quadrícula de carrers orientats de nord a sud (*cardines*) i de carrers d'est a oest (*decumanis*), que forma uns espais que es van poder mesurar a partir dels dos cardines del sondeig dels camps del camí del cementiri. Podem dir que de centre a centre del cardo al cardine documentats hi havia 40 m, això implicaria uns 35m d'amplada d'illa de cases que podia equivaler a un *actus* (35,98 m) i, per tant, ens trobaríem davant una illa de cases rectangular o quadrangular propera a *l'actus*.

Pel que fa a la utilització d'aquest espai, la majoria de les excavacions portades a terme han permès documentar restes corresponents a un ús residencial. Caldria indicar que en l'excavació del Camp Primer aquesta estructura residencial ha permès conèixer dos tipus d'orientació diferents: unes estructures habitacionals orientades igual que el *cardo* i el *decumano*, és a dir, de nord a sud i d'est a oest (aquesta sembla ser l'orientació general del jaciment) i una segona orientació de nord-oest a sud-est i de nord-est a sud-oest, que estaria en relació amb el traçat de la muralla i l'*intervallum*, una orientació més marginal i generada amb la intenció d'aprofitar millor aquests espais triangulars que quedaven entre l'entramat regular de *cardines* i *decumanis* i el traçat de la muralla poligonal i del *intervallum*. Pel que fa al tipus d'estructures habitacionals documentades, hem de dir que l'excavació del Camp Primer ens permet mostrar les característiques més destacades, així podem dir que són cases construïdes a base d'un sòcol de pedra, que es fonamenten en ocasions sobre una banqueta, construïda formant filades més o menys de pedres regulars del país, més acurades en les parets corresponents a la façanes, que suporten un mur de tàpia, de les quals conservem pocs vestigis: Camp Primer, ravals 1994, Cal Ribó 1998. Pel que fa a l'interior d'aquests habitatges cal assenyalar: la documentació de paviments de terra piconada o *d'opus signinum*, de focs a

27. I. GARCÉS, N. MOLIST i J.M. SOLIAS, "Les excavacions d'urgència a Iesso..."

28. J. MARKALAIN "Iesso – Av. 11 de setembre 9" dins *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana-antiguitat tardana*. Barcelona 1993. (pàg. 198).

terra, o pràctiques rituals com són els enterraments d'infants sota els paviments. Entre aquestes cases, cal destacar la singularitat d'una gran *Domus*, que actualment es troba en procés d'excavació per part de l'equip dels Drs. Josep Guitart i Joaquim Pera, i que per ara correspont a una casa senyorial d'uns 800 m2 i 30 espais diferenciats, entre els quals destaca una habitació amb un paviment *d'opus signinum teselatum* del segle I dC, que representa la primera mostra de musivària localitzada al jaciment fins ara.

Pel que fa als usos industrials, cal destacar la documentació de dos abocadors ceràmics en les excavacions d'urgència del Vell-pla número 16 (1988), dirigida per Dolors Vicente, i del carrer Xaloc, (1989) , dirigida per Joaquim Pera, el qual va realitzar una primera classificació de la ceràmica d'aquests abocadors, i va assenyalar que ens trobaríem davant uns abocadors d'una producció de ceràmica local, per a un ús quotidià, poc refinada, caracteritzada per una engalba exterior marró-rogenc. Aquesta producció de tallers ceràmics de Iesso s'iniciaria durant la segona meitat del segle I aC i aniria augmentant fins arribar al seu moment més important en la primera meitat del segle II dC (època Antonina)[29].

Pel que fa a la utilització de l'espai de la ciutat per a un ús públic, cal assenyalar que per ara coneixem encara molt poc d'aquest tipus d'ús. En la zona de l'actual temple parroquial hem documentat una necròpolis baix imperial, coneguda a partir de sondejos d'aficionats a final de la dècada dels setanta i d'una excavació de la Universitat de Barcelona l'any 1977. En un dels sectors excavats d'aquesta necròpolis, a més a més de documentar diversos enterraments, es va documentar les restes d'importants murs i la resta d'un basament de columna que conserva el primer tambor *in situ* i dos tambors caiguts, una estructura que sembla que estaria relacionada amb la necròpolis pel fet de trobar sota el possible paviment de l'estructura un enterrament[30]. També destaca com a ús públic la documentació d'un edifici termal en la zona de cal Mercader, una finca localitzada dins la zona nord del camí del cementiri, excavada l'any 1975 i 1976. Aquest edifici només es va excavar parcialment, però es va poder observar l'existència de diferents sales, dos de rectangulars i una possiblement circular o semicircular, revestides *d'opus signinum* tant pel que feia al fons com a la paret i amb mitja canya a les juntures, ressaltant la seva possible funció de piscines d'aigua, un edifici que se situaria cronològicament al canvi d'era i que fou destruït per un altre edifici de

29. J. PERA, "Classificació preliminar de la ceràmica comuna amb engalba roja documentada a la ciutat romana de Iesso (Guissona, la Segarra)" dins *Revista d'arqueologia de Ponent*,3 Lleida, 1993.

30. J. PERA, "La necròpolis paleocristiana de Iesso (Guissona, la Segarra)", dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. XXXVII, Girona 1996-97.

proporcions monumentals[31].

Les àrees de necròpolis de la ciutat romana de Iesso.

La ciutat romana de Ieso a més compta amb un espai urbà delimitat per una muralla. La recerca arqueològica ha permès conèixer dues àrees de necròpolis, una de les quals es trobaria fora de l'entramat urbà de la ciutat romana, en la zona de l'actual carrer de Tapioles. Desgraciadament en aquesta zona no s'ha pogut realitzar cap campanya d'excavació pròpiament dita. Les referències a aquesta necròpolis provenen de diverses notícies arqueològiques que els aficionats han anat aportant a mesura que aquesta zona s'urbanitzava i assenyalaven l'existència d'enterraments de *tegulae* així com la recuperació de materials sumptuaris com és el cas d'un genet de bronze, que iconogràficament representa un guerrer romà armat amb una espasa, un element d'orfebreria que segurament correspondria a l'ornament d'un mausoleu. També en aquesta zona es va documentar una làpida versada en el segle I-II dC. L'altra àrea d'enterrament se situa al voltant i sota l'actual temple parroquial, i a diferència de l'anterior, en tenim un coneixement més directe a partir dels sondejos realitzats per aficionats locals a finals de la dècada dels setanta i per una intervenció d'urgència de la Universitat de Barcelona l'any 1977. Es tracta d'una necròpolis d'inhumació que presenta diferents tipus d'enterraments, sarcòfags de pedra, sepulcres de *tegulae* a doble vessant i caixa de pedra tant de lloses com de maçoneria. Pel que fa als individus enterrats, cal destacar-hi, la presència tant d'adults, joves i infants, i entre el material recuperat, cal destacar una llosa sepulcral funerària rectangular de pedra calcària de Santa Tecla, epigrafiada a la part superior amb un motiu decoratiu de dos coloms o paons enfrontats sobre unes branques, de les quals pengen uns pàmpols amb raïm enmig d'un crater de dues anses decorat amb gallons, una iconografia que es pot relacionar amb l'expressió artística del primer cristianisme. Sota aquesta icononografia trobem la següent inscripció:

CARTAGO QVI
ESCET IN PACE

Ens trobem, doncs, que a partir de les dades paleogràfiques pot ser datada entre el segle IV i inicis del segle V dC, una datació que s'ajusta a aquesta simbologia que correspon a un primitiu cristianisme i al nom del personatge

31. J. GUITART i M. PREVOSTI, "Guissona" dins *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1982.

Cartago, d'arrels nord-africanes, una zona que en època baix imperial exercirà de focus cultural i religiós. L'estudi d'aquesta necròpolis, a més a més, ens permet extreure conclusions urbanístiques molt interessants. Segons la interpretació urbanística vigent actualment de la delimitació de la zona urbana de la ciutat de Iesso, ens trobem que aquesta necròpolis es troba dins la ciutat. La integració de les àrees d'enterrament en l'interior de les ciutats és un fet creixent a partir de finals del segle III i durant tot el baix imperi. Així, pel que fa a l'urbanisme de Iesso, ens trobaríem en el segle IV, amb una important transformació urbanística que afectaria aquesta zona on actualment s'aixeca el temple parroquial i que convertiria una zona urbana en una zona d'enterrament[32].

L'evolució històrica de la ciutat romana de Iesso

A partir de les dades que l'arqueologia ens ha proporcionat en aquest darrers anys, sobretot a partir dels treballs arqueològics portats a terme en els camps de conreu de la zona nord de Guissona (Camp Primer i finques del camí del cementiri), estem en condicions de presentar una seqüència històrica pel que fa al desenvolupament de la ciutat, sobretot en el barri de cases del sector nord de la ciutat de Iesso. Començaríem assenyalant que la fundació *ex novo* de la ciutat s'emmarcaria dins un context clarament republicà: els sondejos efectuats a la muralla així ho indiquen, igual que els primers nivells d'ocupació de la zona documentats en el Camp Primer. La construcció de la muralla se situaria entre el darrer quart del segle II aC i el primer quart del segle I aC, a partir de la ceràmica documentada, una forquilla cronològica que coincideix amb el període constructiu al qual Garcés, Molist i Solias van adscriure la muralla de Iesso del 121 al 36 aC [33]. Aquesta cronologia també queda contrastada en l'excavació del Camp Primer, en què la primera fase amb activitat antròpica correspon a unes fosses reomplertes amb material ceràmic, àmfores itàliques i material d'importació de vernís negre que es data cap a l'any 100 aC i en què es va documentar la inhumació d'un individu jove, femení, que s'ha relacionat amb un possible ritus de fundació al voltant del vi[34]. A partir d'aquest moment inicial la ciutat romana de Iesso viurà un llarg període d'existència en el qual les transformacions urbanístiques s'aniran sobreposant. Aquest fet converteix aquest jaciment en excepcional al disposar d'una potència arqueològica que en

32. J. PERA, "La necròpolis paleocristiana..."
33. I. GARCÉS, N. MOLIST i J.M. SOLIAS, "Les excavacions d'urgència a Iesso..."
34. J. GUITART, "L'antiga Iesso: seqüència evolutiva constatada a l'excavació del Camp Primer.", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Vol. XXXVII, Girona, 1996-1997.

ocasions arriba als 3 m. Per a l'estudi d'aquesta complexa evolució urbana les excavacions del Camp Primer dirigides pels Drs. Josep Guitart i Joaquim Pera resulten importantíssimes al poder documentar set fases constructives diferents: la primera corresponent a la fundació de la ciutat, la segona fase documentada en els primers decenis del segle I aC. Posteriorment al moment inicial de fundació trobem els primers indicis d'estructures habitacionals sòlides construïdes amb pedra i terra (desgraciadament és una fase amb molts pocs indicis com a conseqüència de la important transformació posterior); la tercera fase, datada al segon quart del segle I aC, ens presenta un barri de cases estructurades a partir d'una doble orientació, la corresponent a la quadrícula de *cardines* i *decumanis* i la corresponent al *intervallum* i a la muralla de la ciutat, i ens mostra un seguit d'estructures habitacionals de proporcions modestes; la quarta fase, que es pot datar al voltant del canvi d'era, és el moment en què la part est del barri de cases documentades s'enderroquen i es construeix una gran casa senyorial que compleix les funcions d'una vila suburbana amb una part dedicada a les activitats agràries i una altra part de dependències dedicades a les estances familiars; la quinta fase, cronològicament corresponent al primer decenni del segle II dC, en que la part de cases d'aquest barri que havien estat construïdes a la tercera fase són enderrocades i l'espai és ocupat per nous patis i dependències de la casa senyorial,[35] i la sisena fase, en què a partir de la segona meitat del segle II i del segle III dC tot aquest sector nord de la ciutat, inclòs el barri de cases documentat al Camp Primer, iniciaria un important procés de transformació. Fins a la campanya portada a terme durant l'estiu del 1999, la hipòtesi que es tenia d'aquesta zona és que es produïa un abandonament d'aquest sector de la ciutat, segurament en una data no precisada del segle III o IV, fet que quedaria confirmat pel nivell d'amortització de la muralla que és datable entre la segona meitat del segle II i la primera meitat del segle III dC,[36] així com els nivells d'amortització de la casa senyorial, però en la campanya d'enguany s'ha localitzat un abocador, que actualment es troba en estudi per l'equip dels Drs. Guitart i Pera, que es pot datar del segle V dC i una sèrie de murs fonamentats sobre aquest abocador i per tant la seva construcció pot ser datada en els segle V o VI dC. Aquestes noves dades posen en dubte les hipòtesis fins ara establertes sobre l'abandonament d'aquest sector de la ciutat en els segles III – IV dC; i ens permeten constatar una setena fase constructiva d'aquest barri de cases de la ciutat romana de Iesso, que ens demostra la continuitat urbana de la ciutat fins el segle VI dC.

35. J. GUITART, "L'antiga Iesso: seqüència evolutiva..."
36. I. GARCÉS, N. MOLIST i J.M. SOLIAS, "Les excavacions d'urgència a Iesso..."

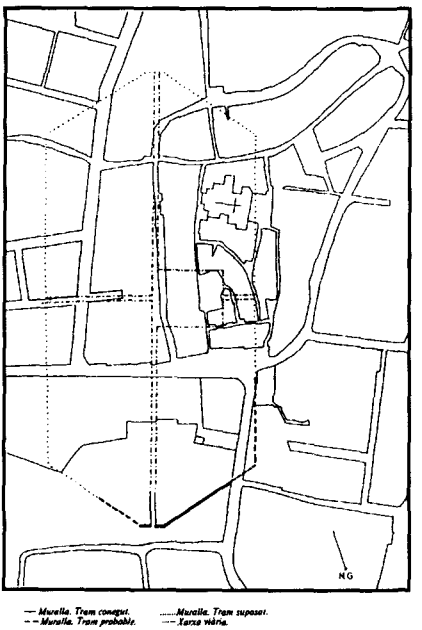

Fig. 1. Planta hipotètica de la ciutat de IESSO segons: I. Garcés, N. Molist, J.M. Socias. 1989.

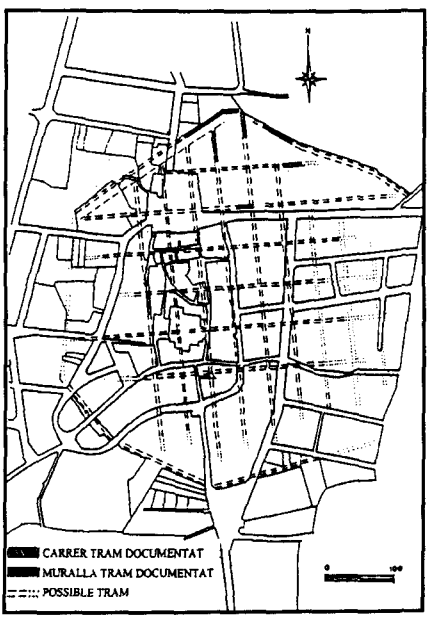

Fig. 2. Trama hipotètica d'alguns carrers i de la muralla segons l'estudi de la topografia arqueològica de Joaquin Pera. 1993.